

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași

Facultatea de Filosofie și Științe Social-Politice

TEZĂ DE DOCTORAT

**Ontologie și personalism în filosofia rusă de la
începutul secolului al XX-lea. Simbolismul limbajului**

-Rezumat-

Conducător științific:

Prof. Univ. Dr.: Anton Adămuț

Doctorand:

Vrabie Ion

2016

Cuprins

Introducere.....	6
------------------	---

CAPITOLUL I

PREMISELE UNEI TEORII ONTOLOGICE A NUMELUI

1. Dreapta potrivire a numelor – o problemă încă platoniciană.....	13
1.1. Cine numește?.....	14
1.2. Lucrul numit.....	16
1.3. Numele adecvat.....	19
1.4. <i>Cratylus</i> în lumea modernă.....	20
2. Statutul ontologic al numelui și al cuvântului în cultura filosofică a Rusiei Vechi.....	24
3. Receptarea disputei dintre Părinții Capadocieni și Eunomie în contextul imiaslaviei.....	26
3.1. O dilemă patristică în filosofia rusă.....	30
4. Neoplatonismul creștin în filosofia rusă.....	34
5. Problema <i>imiaslavă</i>	

5.1. Tradiția numelor divine și a rugăciunii lui Iisus.....	38
5.2. Despre rugăciunea lui Iisus și numele lui Dumnezeu în lucrarea <i>În munții Caucazului</i>	39
5.3. Contextul istoric al controversei imiaslave.....	44
6. Influența imiaslaviei asupra filosofilor ruși și premisele unei filosofii a numelui	
6.1. P. Florenskii.....	50
6. 1. 1. Posibilitățile logice ale raportului dintre esență și energie.....	52
6.2. Vl. Ern.....	57
6.3. S. Bulgakov.....	61
6.4. A. Losev.....	65
7. Contextul istorico-filosofic rus al apariției teoriei ontologice a limbajului.....	69

CAPITOLUL II

EXPERIENȚA PERSONALĂ ȘI SOCIALĂ A NUMELOR LA P. FLORENSKII

1. Metafizica limbajului

1.1. Trihotomie și Trinitate.....	78
-----------------------------------	----

1.2. Simbolul ca act sinergetic.....	81
1.3. Caracterul antinomic al limbajului.....	84
2. Metafizica numelui	
2.1. Numele ca față a persoanei.....	92
2.2. Natura socială a numelor.....	94
2.3. Aspectul teleologic al numelor.....	96
2.4. Forma ontologică a numelui.....	97
3. Uniunea dialectică a numelui și a esenței.....	102

CAPITOLUL III

S. BULGAKOV ȘI CONSTITUIREA EULUI PRIN ACTUL NUMIRII

1. De la <i>eidosul</i> lui Vl. Soloviov la cuvântul-idee al lui S. Bulgakov.....	106
2. Despre cuvânt ca <i>Gnôthi seautón</i>.....	109
3. Problema subiectului	
3.1. Indefinibilul Eu.....	113
3.2. Constituirea Eului: „Eu sunt ceva”.....	114
3.3. Eul și <i>este-le</i>	117
4. Subiectul care numește și condiția teurgului.....	119

5. Numire, nume și Nume.....	124
------------------------------	-----

CAPITOLUL IV

NATURA ONTOLOGICĂ A NUMELUI ȘI PROIECTUL UNUI LIMBAJ EIDETIC LA A. LOSEV

1. Surse și elemente definitorii ale dialecticii.....	128
2. Aspectul ontologic al limbajului.....	133
3. Structura pre-obiectuală a numelui.....	135
4. Structura obiectuală a numelui.....	138
5. Originea <i>reală</i> a numelui.....	142
6. Natura socială a numelui.....	144
7. Natura individual-personală a numelui. Cuvânt și nume.....	146
8. Problema înțelegerii. Cuvânt, înțeles, sens.....	147
9. Numele ca potențialitate și energie.....	152
10. Înțelegerea de sine prin nume.....	154
11. Structura interioară și exterioară a lucrului. Numele ca limită.....	158
12. Raportul ontologic dintre nume și lucru	
12.1. când există doar lucrul.....	161

12.2. când există doar apariția și numele.....	163
12.3. când nu există relația dintre lucru și apariție.....	165
12.4. când numele este manifestarea esențială a lucrului.....	171
13. Proiectul limbajului eidetic.....	175
13.1. Principiul medierii/nemedierii.....	180
Concluzii	
a. Filosofia a trei nume: P. Florenskii, S. Bulgakov și A. Losev.....	183
b. În ce constă adevărul unei filosofii a numelui?.....	193
BIBLIOGRAFIE.....	199

Rezumat al tezei de doctorat

Problema cunoașterii a reprezentat dintotdeauna o provocare pentru ființa umană. Fie că a fost îndreptată spre sine, fie spre un altul, întrebarea despre cum putem avea acces deplin la esența unei alterități revine constat în istoria filosofiei. În dorința (sau necesitatea) lui de a cunoaște, omul, pe de o parte, își caută sau își făurește instrumentele potrivite prin intermediul cărora interacțiunea cu mediul și semenii să-i aducă o înțelegere de sine, iar pe de altă parte, tot ce este cunoscut trebuie adus la o formă în care să poată fi transmis. Problema cunoașterii este întotdeauna însoțită de întrebarea legată de posibilitatea traserii ei spre un altul. În acest sens, limbajul a fost constituit de om cel puțin în aceeași măsură în care limbajul constituie omul, îi stabilește categoriile de interpretare, căile de comunicare, opțiunile perceptive și posibilitățile dialogale.

Fără a putea stabili posibilitatea unei condiții adamice, în care s-ar dovedi inutilitatea limbajului verbal sau perfecțiunea lui, cunoașterea își revendică drepturile în preajma unui „străin”, fie el om, fie altă formă de ființare, iar limbajul devine singura modalitate prin care se poate contura un teren comun, o „fuziune a orizonturilor” în scopul înțelegerii și al dialogului.

Orice încercare de a vorbi despre o cultură diferită, de a o înțelege și de a o propune înțelegerii unui alt context cultural, presupune conștientizarea riscurilor ce survin odată cu dificultățile lingvistice prin care transmiterea cunoștințelor rămâne întotdeauna cu un „nespus”. În cazul în care intenția autorului se manifestă

prin transpunerea unei gândiri, formate și elaborate în interiorul unui discurs specific, într-o altă formă lingvistică decât cea în care a fost concepută, altfel spus, într-o altă limbă, revelarea ideilor trebuie însoțită în permanență de explicarea dificultăților.

După felul în care percep și înțeleg personal aceste situații, se cere o deconstrucție la nivel lingvistic a gândirii pentru a încerca să o reconturezi într-un discurs nou, dar păstrând conținutul eidetic, pe de o parte, și demersul logico-formal, pe de altă parte. De exemplu, în lucrarea doctorală propusă, sistemul de gândire pe care îl abordez prin prisma celor trei gânditori ruși este concepută, structurată și încheată, bineînțeles, în limba rusă, iar obținerea unei coerențe de același fel, păstrând conținutul și cadrul general în limba română reprezintă o dificultate din punct de vedere lingvistic, dar și un risc, din cauza faptului că orice gândire este fundamentată pe o metafizică specifică, determinată de modalitatea de percepție a realității, dar și pe anumite principii culturale, construite istoric și adânc înrădăcinate în mentalitatea colectivă.

Scopul principal pe care mi l-am propus sa-l ating prin această lucrare a fost dublu. Pe de o parte, am ales o temă mai puțin cunoscută chiar în interiorul culturii rusești, dezbaterile asupra filosofiei ontologice a limbajului, apărută ca o reacție la o mișcare religioasă de pe muntele Athos, din motive politice, au început abia după anul 1990, iar oferirea unui contur într-un discurs românesc, din cunoștințele personale, reprezintă o primă tentativă; pe de altă parte, odată cu tema și ideile pe care le abordez, le dezvolt și le propun analizei încerc să fac

cunoscut și contextul în care a apărut un asemenea tip de gândire, încerc să explic și premisele care construiesc un adevăr al filosofiei numelui, bazat pe o percepție manifestată cultural în spațiul slavilor de est, de asemenea, încerc să susțin că realitatea, în noțiunea sa înțeleasă drept obiectivă, funcționează la nivelul mentalităților nu prin ceea ce este, ci prin ceea cum e percepută să fie, tinde să fie și se impune ca „fiindă”.

Dat fiind ambițiile de a surprinde printr-un discurs particular și contextul culturalo-filosofic general, forma finală a titlului: „Ontologie și personalism în filosofia rusă de la începutul secolului al XX-lea. Simbolismul limbajului” a fost determinată drept adecvată prin faptul că răspunde la exigențe multiple. Utilizarea conceptului de ontologie a fost necesară, în primul rând, deoarece teza de la care pornește argumentarea teoretică are la bază abordarea ontologică a limbajului, altfel spus, se susține ideea unei relații ontologice între realitate, cuvânt și gândire, idee cunoscută și sub denumirea de teză naturalistă, în detrimentul celei convenționaliste. Fie că este vorba de realitatea fizică (S. Bulgakov), realitatea socială (P. Florenskii) sau realitatea eidetică (A. Losev), în toate cazurile, sub auspiciile dimensiunii divine, sau pe fundamentele perspectivei creștine, ontologia, evitând termenul de ontologism, are menirea de a desemna, în al doilea rând, faptul că la mijloc este vorba despre o experiență reală, dezvăluită în interiorul culturii rusești, care a generat o mișcare filosofică teoretică, dar care pornește și se justifică printr-o percepție sensibilă la nivelul credinței creștine și trăirii moralo-estetice.

Termenul de „personalism” îl găsesc util pentru a particulariza în interiorul domeniului larg al ontologiei experiența specifică a limbajului care își găsește expresia în tensiunea sa maximă în nume, adică obține nuanță personală. Numele, în calitatea sa de sens prin care se exprimă subiectul, păstrează latura formală și generală a limbajului fiind cuvânt și, în același timp, exprimă esența unei individualități personale, unice și irepetabile, deoarece își obține conținutul prin activitatea creatoare a capacității de gândire a unei ființe inteligente, cum este omul. Înainte de a fi atribuit, numele nu există decât într-o formă goală, pură potențialitate, iar odată concretizat printr-o valoare obiectuală și „subiectuală”, el devine atât ceea ce este realitatea fizică pe care o desemnează până în acel moment, cât și tot ceea ce poate fi, unde este inclus și „fiindul” real viitor al individualității pe care o conține. Prin urmare, personalismul nu introduce doar nuanța personală, care se conturează prin nume, ci delimitează și terenul ontologic în interiorul căruia se construiește argumentarea.

Fixarea limitelor temporale, începutul secolului al XX-lea, încadrează tema între anumite date concrete, autorii fiind reperați cu exactitate, dar și făcând posibilă poziționarea lor reală în raport cu evenimentele istorico-politice, importante în acest caz, dezbaterile filosofico-ideologice și concepția creștină, pe fundalul căreia se poate justifica abordarea aleasă în privința limbajului.

Ultima specificare conceptuală, „simbolismul limbajului” (deși mai adecvat ar fi „simbolicitate”), își legitimează prezența prin importanța pe care o are în lucrare. Ideea unei teorii ontologice a limbajului nu este

nouă, prima dezbateră în acest sens înregistrându-se în dialogul platonician *Cratylus*, și fiind binecunoscute criticile aduse, fapt știut și înțeles de către gânditorii ruși, motiv pentru care noțiunea de simbol a fost privită drept una salvatoare, alături de ideea energiilor prin care esențele se manifestă, rămânând, în același timp, incognoscibile. Conferind limbajului calitatea de „a simboliza”, adică de a fi ceea ce este, însă și ceva mai mult decât ce desemnează, limbajul este conceput drept element de legătură între realitate și conștiință, dar și între divin și uman, lumea cerească și lumea pământească.

Prin asumarea limbajului drept „dar”, acesta nu mai poate fi considerat accidental și nici doar un instrument de uzanță comunicațională, el devine o parte constitutivă a ființei umane și, în aceeași măsură, posibilitatea prin care realitate „se donează” în sensul său, omul fiind „ocazia”, în sensul antic al termenului, prin care sensul se concretizează în conștiința umană, pe de o parte, salvându-se liberul arbitru și capacitatea creatoare a omului, iar pe de altă parte, menținând subtratul real prin care sensul se justifică în obiectivitatea lui. Forma fonetică obținută ulterior în cadrul unui grup cultural și lingvistic este accidentală și lipsită de importanță.

În ceea ce privește actualitatea temei, aceasta poate fi explicată cel puțin sub două unghiuri diferite. Cel dintâi se referă la lipsa de valorificare a temei. Apărută la începutul secolului trecut într-un context socio-politic departe de a fi favorabil, scrierile având drept subiect problema limbajului în interiorul concepției creștine despre lume printr-o abordare ontologică erau privite în opoziție cu ideologia oficială, socialist-

materialistă, instituită în estul Europei în 1917. Drept consecință, lucrările scrise pe marginea temei cu pricina au fost interzise, iar autorii lor arestați (P. Florenskii și A. Losev, mai puțin S. Bulgakov, care a făcut parte din emigrația rusă). În acest fel se explică lipsa cercetărilor pe marginea subiectului. Textele originale au fost redescoperite abia după anul 1991, perioadă din care au început să apară și articole de exegeză având drept obiect de studiu operele autorilor mai sus amintiți. După anul 2000, regăsim problema imiaslaviei și filosofia numelui în cadrul cursurilor de filosofie de la universitățile rusești, încep să apară primele disertații și teze de doctorat, care tratau, în particular, fie mișcarea onomatodoxă, fie anumite părți din gândirea unui autor sau altul. Astfel, de exemplu, se poate identifica una dintre primele teze de doctorat, devenită ulterior carte, asupra contextului imiaslav și a filosofiei din spatele lui: Dimitrii Leskin *Metafizica numelui și a cuvântului în gândirea filosofico-religioasă rusă* sub coordonarea mitropolitului de Volokolamsk – Alfeyev Ilarion.

Intenția mea de a-i trata pe toți trei gânditori (P. Florenskii, S. Bulgakov și A. Losev) în contextul imiaslaviei, de a-i înțelege prin prisma acestei mișcări religioase, dar și de a-i reuni prin intermediul unor concepte comune reprezintă o decizie îndrăzneată și criticabilă, mai ales din cauza diferențelor, deseori, esențiale între ei. Dacă P. Florenskii și A. Losev au comunicat pe marginea subiectului și cel de-al doilea s-a lăsat influențat la început de primul, legătura lor cu S. Bulgakov este una vagă, mai ales, dat fiind faptul că el a emigrat, iar scrierea lui fundamentală legată de imiaslavie, *Filosofia numelui*, a apărut abia în anul 1953

în Franța. Cu toate acestea, eu am încercat să găsesc un fir conducător comun pentru toți trei, interesat fiind mai mult de asemănări decât de deosebiri.

Dincolo de acest aspect teoretic, al unei teme care a revenit în centrul discuțiilor filosofice după aproape un secol în spațiul rusesc, din punctul meu de vedere, teoria ontologică a limbajului, însoțită de o filosofie a numelui, reprezintă mai mult decât o configurație sistemică și reflexivă născută dintr-o confuzie conceptuală. După felul în care văd eu lucrurile, filosofia rusă a limbajului de la începutul secolului al XX-lea reflectă un adevăr cultural pentru spațiul estic și anume că apropierea și apropierea de cuvânt, pentru unele comunități, este una ontologică. Niciodată până în secolul al XX-lea, și mai puțin în zilele noastre, la nivelul mentalității majoritare rusești, limbajul nu a fost înțeles drept un simplu instrument de comunicare. El întotdeauna are legătură cu adevărul, cuvântul nu spune doar o informație, el incita la o judecată și acțiune morală, iar acest lucru este pentru mine un adevăr cultural. Fără a fi accidental, cuvântul desemnează dar, mai ales, revelează o realitate. Fără să fie subiectiv, cuvântul descoperă, dar, mai ales, simbolizează adevărul, adevăr care, în ultimă instanță, trimite la Adevărul Absolut.

Anume intuiția celui de-al doilea aspect al filosofiei rusești m-a motivat și m-a determinat să aleg și să justific tema de cercetare. Consider că pentru a înțelege mai bine o cultură, pentru a-i revela principiile și strategiile, fie ea cea rusă, sau oricare alta, trebuie să pornești de la felul în care națiunea respectivă se raportează la limbă. Prin intermediul limbii, pe de o parte,

se poate deduce poziționarea față de și cu semenul și realitatea, altfel spus, întreaga concepție despre lume asumată, iar pe de altă parte, aceeași limbă conține preceptele morale și atitudinile estetice împărțite de către comunitate, fie ele scrise sau nescrise.

În privința receptărilor de care a beneficiat tema propusă în spațiul cultural românesc, spre diferență de vestul Europei (în Germania, Franța și Anglia autorii beneficiind de traduceri și interpretări consistente; de exemplu, A. Losev și P. Florenskii sunt mai binecunoscuți în Germania și Franța, în timp ce S. Bulgakov în Franța și Anglia), din cunoștințele pe care le am, a beneficiat de foarte puține ecouri. Bariera lingvistică și politica externă nu tocmai amiabilă, face din filosofia rusă încă o mare necunoscută pentru cititorul român. Cea mai favorabilă cale prin care scrierile autorilor ruși pătrund în limba română este pe filieră teologică. Astfel, P. Florenskii și S. Bulgakov sunt cunoscuți publicului românesc prin mai multe traduceri (*Stâlpul și temelie adevărului, Ortodoxia*) și, chiar dacă traducerile vizează, mai degrabă, scrierile pe subiecte teologice, se pot întrevădea și anumite referințe legate de imiaslavie (la P. Florenskii) sau de filosofia numelui (S. Bulgakov). De asemenea, se pot identifica unele articole traduse și publicate online, cum ar fi Dn. Lasha Tchamouridzé, (2012) „In the Name of God: 100 Years of the *Imiaslavie* Movement in the Church of Russia”. Cu referire la A. Losev, acesta este aproape necunoscut în spațiul cultural românesc. Nebeneficiind de nici o traducere, apare doar secvențial în anumite istorii ale filosofiei ruse, sau în cărți cu subiecte tangențiale, cum ar fi Virgil Șoptoreanu: *Filozofia mitului în literatura rusă*.

În demersul meu am considerat util și necesar de a avea drept punct de pornire dialogul *Cratylus* al lui Platon. Astfel, primul capitol, „Premisele unei teorii ontologice a numelui”, va începe cu un comentariu vast asupra acestui dialog, urmând a fi făcută legătura cu perioada modernă și, în particular, cu receptările rusești. În acest fel, următorul moment important dezvoltat pe marginea problematicii numelui a fost considerată disputa Părinților Capadocieni cu neoarianismul lui Eunomie, ultimul chiar susținând o teorie naturalistă a numelor. Amintind unele detalii cu privire la scrierea în vechea limbă slavă, în partea a doua a capitolului, am descris fenomenul imiaslaviei din punct de vedere istoric, construind argumentarea pe relația rugăciune-nume și am încercat să evidențiez influența pe care a avut-o față de gândirea fiecărui autor în parte: P. Florenskii, Vl. Ern, S. Bulgakov și A. Losev, pentru ca în ultimul subcapitol, lucrurile să obțină coerența necesară între tradiția filosofică vestică și perspectivele rusești legate de limbaj din secolul al XIX-lea. Intenția este de a reuși să facem evidente premisele contextuale în care un model de gândire ia naștere pe baze metafizice creștine și relații lingvistice ontologice.

În următoarele trei capitole voi încerca să tratez pe fiecare autor în parte, pornind de la presupuzițiile fiecăruia legate de subiect, implicările lor în dezbateri și configurarea evolutivă a argumentării teoretice. Al doilea capitol este dedicat gândirii lui P. Florenskii și are drept titlu: „Experiența personală și socială a numelor”. În prima parte a capitolului voi trata despre caracterul antinomic al limbajului, despre simbol ca act sinergetic și voi face o analogie între dimensiunea triplă a cuvântului

și întruparea Lososului în carnalitatea Fiului. În a doua parte a capitolului, analiza se va îndrepta spre problema numelui, fie ca realitate personală, drept chip al persoanei, fie ca realitate socială, drept energie la nivelul mentalității colective, unde limita dintre imaginar, social și real este la fel de confuză pe cât este de flexibilă. În încheiere voi explica felul în care numele este înțeles drept loc de manifestare a persoanei, conturându-i limitele ideale, dar nu și libertatea morală.

Al treilea capitol va avea drept obiect de studiu gândirea lui S. Bulgakov: „S. Bulgakov și constituirea Eului prin actul numirii”. Sub influența lui Vl. Soloviov, S. Bulgakov va dezvolta conceptul de cuvânt-idee, unde există atâtea cuvinte câte și idei. Transformând omul într-un vorbitor de Logos, acesta aproape în pierde calitatea de centru activ și creator în viziunea filosofului rus. Cu toate acestea, limbajul devine elementul fundamental prin care omul obține conștiință de sine. „Eu sunt A” devine formula inițială, care se reduce și prin care se justifică toate determinațiile. Prin Eu, spune S. Bulgakov, lumea vorbește despre sine, despre ceea ce este. Pronumele lingvistic Eu reprezintă, pentru filosoful rus, cadrul ontologic unde poate fi inclusă întreaga realitate, iar în particular, chiar și realitatea lui Eu, în măsura în care intră în cosmos, se numește și se vorbește.

În sfârșit, al patrulea capitol: „Natura ontologică a numelui și proiectul unui limbaj eidetic la A. Losev”, are drept scop conturarea unei viziuni unitare despre statutul filosofic al numelui și, prin viziunea lui A. Losev, se deschid mai multe piste de urmărire a numelui în calitate lui de mit în epoca modernă și contemporană. Numele

lucrului este forma prin care lucrul se deschide spre exterior, spre *diferitul* său, spre tot ceea ce vrea să intre în comunicare cu el. Astfel, numele, pe de o parte, este mijlocul de comunicare al lucrului cu lumea, iar pe de altă parte, și al lumii cu lucrul respectiv. Pentru A. Losev, dacă un lucru este numit înseamnă că „undeva, cumva și de către cineva” el a fost „distins” din mediul înconjurător, i s-a atribuit anumite caracteristici specifice, a fost gândit și fixat drept ceva particular și individual. Puternic ancorat în filosofia germană, filosoful rus încearcă să depășească dificultățile perspectivelor kantiene folosindu-se intens de metoda dialectică și cercetarea fenomenologică. În acest fel, problematica numelui îl va conduce, pe de o parte, spre intuiția unui limbaj eidetic, iar pe de altă parte, să aibă în vedere în permanență aspectul creștin din filosofia sa. Numele va deveni nu doar lumina, gloria (*slava*) ce se răspândește de la lucru, acestea fiind doar obiectele senzației și ale percepției, ci și scopul înțelegerii, chiar instrumentul ei, motiv pentru care el nu este percepție, ci gândire, nu este senzație, dar sensibilitate, nu concepție exterioară, însă meditație spirituală și privire interioară.

În concluzie, pentru a înțelege limbajul în deplinătatea lui, afirm că perspectiva clasică după care construcția logică a cuvântului constă doar din sunet și sens trebuie depășită. Filosofia numelui oferă o alternativă. Ea neagă problema identității dintre gând și cuvânt proprie abordărilor formală și psihologică ale filosofiei limbajului și ridică întrebarea la un alt nivel al abstracției: identitatea dintre nume și esență. De asemenea, filosofia numelui are menirea de a concepe problemele limbajului pe o altă dimensiune a cercetării

filosofice, unde afirmațiile: „cuvântul desemnează lucrul lumii exterioare”, „sensul este asociat cu sunetul”, „gramatica filosofică este imposibilă deoarece nu operează cu fapte” etc. – nu sunt aplicabile.

Trecerea la un alt nivel de a concepe problemele limbajului se susține și prin latura spirituală presupusă și caracteristică vieții umane. Drept centru de interacțiune a raporturilor variate și purtătoare a situațiilor existențiale, viața umană pretinde cuvântului mai mult decât un conținut psihologic și un model formal, ea revendică actelor lingvistice un punct de referință bogat în tensiune și viu în acțiune (rostire). În acest context, numele este conceput drept punct de întrepătrundere al *cuvântescului* și esenței – loc unde tensiunea variațiilor își păstrează unitatea semnificațiilor.

Teoria numelui reprezintă nucleul interpretării ontologice în filosofia limbajului. Rădăcinile unei filosofii a numelui este identificată, chiar de gânditorii ruși, în dialogurile platoniciene, unde se realizează pentru prima dată diferențierea între realitate și sensul realității. Pornind de la presupunerea că punctul de sprijin în căutarea adevărului trebuie să fie realitatea, care nu poate fi redusă nici la om și nici la natură, ci dată drept realitate adevărată, Platon *ontologizează* sensul realității și îl instituie într-o lume aparte – inteligibilă. Lumea inteligibilă devine lumea adevărată, drept urmare, ea reprezintă și adevăratul obiect de studiu ce trebuie cunoscut, elementele căruia nu mai sunt cantitățile și calitățile, ci ideile și sensurile. În consecință, dedublarea operată de Platon dă naștere tendinței ca în procesul de cunoaștere să se refere la esență, ignorând existentul.

Ideea platoniciană apare în calitate de sursă a vieții, dar și a cunoașterii, motiv pentru care, consideră filosofii ruși, cele două, cunoașterea și viața, trebuie concepute împreună, drept corespunzătoare una alteia și nu separat.

Numele, în filosofia rusă, cu modificările de rigoare, este înțeles drept analog al ideii platoniciene, lucru afirmat atât de P. Florenski, cât și de S. Bulgakov. În cazul lui A. Losev, acesta apropie numele, pe lângă ideea platoniciană, și de eidosul din fenomenologia husserliană. A deduce în mod dialectic numele înseamnă a deduce esența cu toate momentele pe care le conține. Acest fapt este posibil, deoarece ideea reprezintă corelatul adecvat al caracterului de a fi lucru (*predmetnosti=lucrutate*) în virtutea identificării prealabile dintre intelect și lucru. Ideea, drept fenomen al esenței, se concretizează în nume. Dialectic vorbind, „ieșirea din sine” în alteritate, ne oferă imaginea unei constituirii infinite a numelui.

Stabilirea unui raport de adecvare între nume și lucru scoate în evidență o diferență specifică privind modul în care cunoașterea este înțeleasă în spațiul răsăritean de origine slavă. Este important să înțelegem că felul în care cultura rusă înțelege relația dintre limbaj, realitate și viață nu doar că este diferit, dar determină modul de reflecție și concepere a lumii. Cunoașterea, care conform modelului occidental a fost atribuită facultăților raționale, este concepută în filosofia rusă sub aspectul experienței nemijlocite conștientizate. Gânditorii ruși și-au construit sistemele filosofice încercând să surprindă întreaga realitate reală pentru om, aici avându-se în vedere experiența socială, culturală, estetică etc. În

filosofia numelui, cuvintele sunt percepute drept realitate nemijlocită, prin urmare, ele stau la baza actului gnoseologic.

Polemizând cu filosofia germană și cu „intuițiile intelectuale”, gânditorii ruși au considerat eronate, sau cel puțin insuficiente, încercările de depășire a limbajului prin analiza lui. Abordările analitice transformă limbajul într-un sistem de semne care nu are nimic de a face cu esența și cu manifestarea esenței, or, pentru filosofii ruși, a cunoaște înseamnă două lucruri: cunoașterea e întotdeauna a esenței și ea se realizează doar prin cuvinte.

Cunoașterea în filosofia numelui (de influență creștină) reprezintă înțelegerea procesului de auto-dezvăluire a esenței, proces în care se întrepătrund întrebările cunoașterii umane cu cele ale cunoașterii divine. Pornind de la teza că orice act gnoseologic se fundamentează pe o formulă lingvistică, altfel spus, pe o numire, ideea, fuzionând cu subiectul, dă naștere numelui. De aici, rezultă că orientarea ontologică proprie filosofiei numelui definește țelurile cunoașterii nu prin descoperirea unor legi abstracte care ordonează și guvernează realitatea, ci prin conceperea lumii sub formă de simboluri și nume, care construiesc întreaga realitate umană.

Se impune aici o diferență între realitate și realitatea umană. Filosofii ruși definesc *realul* drept ceea ce are realitate pentru om, ceea ce nu înseamnă că se renunță la realitatea exterioară, ci doar că existența noastră se desfășoară undeva „între lumi” și nu doar într-o extremă sau alta. Cuvântul, ca potențialitate în om, însă

cu justificare reală în exteriorul său, unește, dar și cuprinde dimensiunile orizontale (om-natură) și verticale (om-Dumnezeu). Pe de o parte, în cuvânt omul percepe cunoscutul, iar pe de altă parte, el se manifestă în procesul de numire.

Cunoașterea, în filosofia numelui, își asumă conceptul de simbol. Simbolul reprezintă un *modus* de arătare a adevărului – adevărul, pentru filosofii ruși, nu este demonstrabil, însă este *arătabil* (*pokazuema*), i se poate percepe existența în lucrurile sensibile. Drept punct de unire între fenomen și noumen, simbolul permite să se vadă într-o manifestare sensibilă esența. În acest scop, A. Losev construiește o ierarhie a diferitor forme și tipuri de cunoaștere, unde cunoaștere prin nume este precedată de număr, eidos, simbol și mit, care trebuie înțelese drept etape prin care cunoașterea tinde spre absolut.

Pe lângă simbol, cunoașterea în filosofia rusă este gândită ca proces energetic, adică sub o formă activă. Energia se caracterizează printr-un dinamism al sensului. Actul gnoseologic este însoțit în permanență de o emanație dialectică a energiei esenței, atingându-și tensiunea maximă în nume.

Cu toate acestea, numele nu există în sine, ele pot deveni instrumente ale cunoașterii, dar necesită o anumită forță spirituală. Drept metodă adecvată pentru înțelegerea realității numelor, dar și a operării în sfera sensului, filosofii ruși recomandă dialectica. Importanța ei este vizibilă în mai mulți factori: 1) dezvăluie baza energetică a procesului de constituire a cuvântului și modificările continue ulterioare; 2) relevă elementele de bază ale

cuvântului și dinamica lor; 3) păstrează în centrul atenției categoria de esență; 4) soluționează problema subiectivității și obiectivității în cunoaștere; 5) remarcă natura socială a cuvântului, datorită căreia devine posibilă comunicarea prin sens cu lucrurile, oamenii; 6) menține o legătură permanentă cu realitatea (pentru filosofii ruși, dialectica nu e niciodată abstractă). În acest sens, este important pentru filosofia numelui să demonstreze că prin intermediul numelor și a metodei dialectice se obține o cunoaștere pe fundamente riguroase și nu reprezintă doar o interpretare explicativă a simbolurilor, sau o reamintire a numelor sub forma unei *anamnesis* în spirit platonician.

Pentru ca numele „să vorbească” despre Esență, este necesară rostirea unui cuvânt despre lucru. Numele, fiind purtător al sensurilor, poate suscita subiectului cunoscător un ansamblu vast de asocieri ale sensurilor, în dependență de sfera realității cunoscute, poate porni de la sensurile alogice, trece prin cele logice și ajunge până la cele metalogice. Sub acest raport, numele reprezintă un instrument de cunoaștere prin sens și nu materialobiectual.

Interacțiunea energetică a sensurilor, rezultată din asocierea numelui lucrului și conștiinței umane, conduce către apariția unei reprezentări personal-individuale noi despre lucru în subiectul cunoscător, fapt ce servește drept dovadă a caracterului personal-individual în urma aplicării numelui în calitatea lui de instrument al cunoașterii. Numirea întrunește, pe de o parte, manifestarea lucrului și a lumii în conștiință, latura obiectivă, iar pe de altă parte, actul creator al conștiinței noastre, care vine drept răspuns la „apelul” realității.

Numele lucrului reprezintă un instrument, prin intermediul căruia, comunicându-se cu lucrul, se ajunge la o înțelegere a lui. Înțelegerea se obține în urma unei confruntări cu mediul lucrului, altfel spus, cu alteritatea sa. Rezultatul acestei confruntări, obținut în urma unor diferențieri de forme, reprezintă un conținut dobândit care aparține subiectului. În cele din urmă, funcționalitatea limbajului, în general, și a numelui, în particular, este de a înțelege și a explica realitatea. Filosofia numelui nu este o analiză asupra limbajului menită să descopere un nou aspect al realității lingvistice, deși este și asta, ea vine mai curând pe fondul unei mărturisiri despre o experiență socială și culturală, pe fondul unei dorințe de a se înțelege și de a se face înțeleasă identitatea unei comunități, a unei percepții, a unui mod în care lucrurile sunt trăite și experimentate. Încă o dată, prin aducerea numelui în prim-plan și transformarea lui în categorie centrală a unor reflecții filosofice, ni se aduce la cunoștință că viața omenească consistă la fel de bine și din irațional, și din illogic, și din spiritual.

În acord cu tradiția rusească, filosofia numelui afirmă legătura intimă dintre cunoaștere și realitate, unde subiectul și obiectul reprezintă un moment dialectic unitar, iar cunoașterea poartă un caracter de *sobornicitate* (agora), deoarece el nu este un proces ce aparține unui singur om, ci al mai multor oameni uniți într-o comunitate și care împart aceleași valori spirituale.

În mod inevitabil, ontologizarea numelui a condus la ontologizarea actului gnoseologic. Cunoașterea a început să fie înțeleasă drept eveniment în interiorul vieții însăși, drept parte fundamentală a existenței omenești.

Prin stabilirea unei legături strânse între viață și cunoaștere pe de o parte, se demonstrează caracterul comun al cunoașterii, apartenența ei la actele de organizare a vieții prin stabilirea Țelurilor și metodelor, iar pe de altă parte, contribuie la partea spirituală (spiritualizantă) a vieții. Cunoașterea, în această viziune, devine, prin diferite forme și trepte, exprimare a calităților spirituale ale vieții. Actul gnoseologic a fost echivalat de filosofii ruși cu o acțiune de „înălțare a vieții”, de „îmbogățire cu sens și lumină”, sau, în caz contrar, cand se amintește doar de cunoașterea abstractă – de „sărăcire” a vieții. În acest fel, întrebarea despre obiect, considerată principală în cazul cunoașterii, ajunge să fie secundară, fiind înlocuită de un „cum să trăiești”, care în forma finală este, de fapt: „cum să trăiești în acord cu Dumnezeu”.

Adevărul (*istina*), după cum bine observă P. Florenskii în *Stâlpul și Temelia Adevărului*, în limba rusă este foarte apropiat de verbul „a fi” (*esti*), ceea ce înseamnă în sfera gnoseologică faptul că întrunește înțelesul absolut al realității. Adevărul (*istina*) este esența (*sușee*), ceea ce există în mod adevărat, ce conține condiția esențială (*sușestvenâm*) a vieții și existenței (*sușestvovanie*). O asemenea înțelegere a adevărului, mai curând etico-religioasă decât rațională, nu ne spune dacă un lucru corespunde cu un altul, deoarece adevărul este ontologic, iar cunoașterea lui înseamnă conștientizarea vieții proprii în Adevăr.

Filosofia numelui, formulată și expusă în lucrările lui P. Florenskii, S. Bulgakov și A. Losev, reprezintă abordarea metafizică de influență creștină a limbajului.

Scopul reflecțiilor autorilor mai sus a fost să reveleze și să demonstreze că limbajul constituie, până la urmă, o „întreprindere rațională a realității”, „exprimare a generalului și esențialului”, iar cuvântul vorbește despre esența acestei realități. Chiar dacă nu putem fi de acord cu aspectul absolut al acestor afirmații, consider că ele surprind o latură importantă a felului în care limbajul funcționează în viața, gândirea și acțiunile noastre și care ne-ar putea face să înțelegem mai bine cum funcționează limba în noi.

Prin interpretarea propusă asupra limbajului s-a avut în vedere funcționalitatea lui ca întreg, mai mult, ca organism dinamic. Departate de a-l supune fragmentării, prin determinarea unei naturi ontologice, se dezvăluie limbajul însuși drept realitate specifică, în formele, sensurile și numele căruia sunt descoperite bogățiile și varietățile lumii obiective. Deloc întâmplător, prima condiție a filosofiei numelui este apofatismul absolut al esenței, ceea ce vrea să spună că esența, *este-le* lucrurilor, nu este anihilată prin dezvăluire totală în actul numirii, ea continuă să existe în sine, intangibilă și incognoscibilă. În același timp, a doua condiție ne afirmă prezenta principială a alterității, care, prin sferite straturi ale lumii obiective, permite apariția esenței. Cuvântul apare drept manifestare a esenței în alteritatea lumii drept consecință a actului numirii.

Prin filosofia numelui ni se propune o posibilitate și ni se demonstrează necesitatea de a uni subiectul cu obiectul, fenomenul cu noumenul, conștiința și realitatea. Numele ni se prezintă drept loc specific de întâlnire a sensului care aparține gândirii omenești și a sensului care

ține de imanentul obiectual al realității. Înțelegând lumea prin prisma sensului pe care îl deține, filosofia naturii și filosofia spiritului își găsesc sinteza în filosofia numelui, iar prin scoaterea în evidență a naturii energetice a sensului, numele devine cuvânt deosebit, care, datorită relației intime cu persoana, indică spre natura vie, dinamică, însuflețită pe care o are. Numele depășește nivelul unui obiect substanțial într-o persoană care gândește, care se exprimă pe sine activ, numește în mod conștient și intențional lucrul și fenomenul.

În cele din urmă, scopul general al acestei lucrări a fost să arăt și, poate, să justific mai curând o experiență socială decât un adevăr obiectiv și faptul că realitatea poate fi experimentată întotdeauna și altfel, fiind recomandabil să ținem cont de diferențe.